'నొసటన్ వ్రాసిన వ్రాత'

శ్రీ బుచ్చిబాబు

గడియారంకేసి అదప్పుడే పదోమారు చూడటం. ఆరైంది. రైలు రావడం ఎనిమిదింటికి. రాజమ్మ రాత్రి బండిలో రావడం మెరుగైంది. తిన్నగా యింటికే తీసుకురావడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. మళ్లా గడియారంకేసి చూశాడు మాధవరావు. భార్యతో చెప్పడానికి ధైర్యం చాలడంలేదు. మేనరికం; చిన్నప్పటినుండీ బాగా ఎరుగున్న మనిషే. అందుకే వొకవిధంగా ఆమెను నిజంగా ఎరగనట్లనిపించింది.

నిజంగా సీతారత్నంగురించి అతని కేం తెలుసు? ఆమె నుదుటిమీద అరంగుళంపొడుగు గీత వుంది. చిన్నప్పుడు తగిలిన దెబ్బ. మేనరికం గనక ఆమె చక్కదనం ప్రశంస ఎవరికీ రాలేదు. అతనికీ రాలేదు. రాజమ్మతో స్నేహం ఏర్పడిం తర్వాత 'ఆమె చక్కనిదేనా?' అన్న ప్రశ్న వొచ్చింది. ప్రశ్న వేసుకోడం పూర్తి కాకుండానే సమాధానం వొచ్చింది.

ఆరు దాటి అప్పుడే మూడు నిమిషాలైంది. రాజమ్మ? వూహ సాగినకొద్దీ ఆమె మూర్తి అస్పష్టమవుతోంది. వింతగా పెరిగిపోయి వెన్నంతా వ్యాపించి, మెడని మరుగుపరిచి, శూన్యంలో చలనం కలగజేసే జడ—నుదుటిమీదపడ్డ గోధుమ నీడలు—మెత్తటి, పల్చటి, సున్నితంగా మెరిసే, సాఫీ నుదురు, చుట్టూ నల్లటి మేఘాలు—మధ్య సీతాకాలపు సూర్య కిరణం వెలిగించిన ఆకాశంలా మరుపురానిది. యవ్వనం ఎప్పుడు గతించిందో మాధవరావుకి తెలీదు. అతని జుట్టులో అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుకలు, నడివయస్సు విత్తనాలు, రాజమ్మ జడతో అతని యవ్వనానికి ముడిపెట్టుకుంటున్నాడు. ఆమె జెడని తన జుట్టుపైరాస్తే, తెల్లవెంట్రుకలు నల్లగా అవుతాయి. అంత నల్లని, పెద్దజెడ. లావు కాదు, సన్నమూ కాదు; వరదనీటి రంగు. రెండో ప్రపంచ సంగ్రామం చివరి రోజులవి. యుద్ధం పేరిట ఉద్యోగం తెచ్చుకోలేక పొయ్యాడు తను. యుద్ధం పేరిట, చదువు సంస్కారం లేనివాళ్లు వేలకి వేలు గడించుకున్నారు. మధ్యతరగతి చితికింది. ఉన్న కొద్దిపాటి ఆస్తీ అక్కల పెండ్లిండ్లకైపోయింది. అప్పు చేస్తేగాని చదువు పూర్తికాలేదు. తనకిక వుద్యోగం రాదు. నాలుగేళ్లగా ట్యూషన్లు చెప్పుగుంటూ పట్నంలో కాపరం గడవక యీవూరు చేరాడు. రాజమ్మ యిక్కడికొస్తుంది. ఆమె నుదిటికి అంత ప్రభావం వుందా!

గడియారంలో ఆరు యిరవై. కనబడకుండా పత్రిక దానిమీద కప్పాడు. తను బీదవాడు; రాజమ్మ భాగ్యవంతురాలు. ఆమె చెవులకి రవ్వల దుద్దులున్నాయి. అసలు వాటివల్లే యింతపని జరిగింది. సినిమాలో ఇంటర్వల్—పక్కన రాజమ్మ, ధగధగ మెరిసిపొయ్యే దుద్దులు—మెత్తటి, పల్చటి నునుపైన నుదురు. ఆ నుదుటిని తాకితే అతని తలనొప్పి తగ్గుతుందనిపించింది.

మళ్ళా మరోకసారి ఆమెని బాంక్‌లో చూశాడు. తల్లి అప్పుచేసి పంపిన ఐదువందలు జనవరిలో బాంక్‌లో వేశాడు. ఫిబ్రవరి మధ్యలోనే నూటయాభైకి వొచ్చింది. వొక ముప్ఫై తీద్దామని వెళ్లాడు. కవుంటర్ దగ్గర రాజమ్మ. తన బాంక్ పుస్తకం చూసి నవ్వింది. బిళ్ళ చూపించాడు. నోట్లు యిచ్చింది. తీసుకొని బల్లమీద కూర్చుని లెక్కపెట్టాడు. ఐదు రూపాయల నోట్లు ఏడున్నాయి. ఇంత అశ్రద్ధగా వుంటే ఆమెకు ఆ వుద్యోగం వుంటుందా?

"ఇదుగో నోటు. అదనంగా యిచ్చారు"

"పొరబాటు."

"మధ్యాహ్నం ఎంతవరకూ పని చేస్తారు?"

"నాలుగు."

"మూడు నలభై టైమ్."

"అబ్బా."

మెల్లగా అన్నాడు.

"లైట్ చెయ్యనా?"

"ఎందుకు?" నవ్వింది. జడ వెనక్కి తోసింది. తల వొంచినప్పుడు అందంగా ప్రశాంతంగా కనిపించింది నుదురు. అమాయకత్వానికర్థం అడిగితే, ఆ నుదురు చూపుతాను, అనుకుని బెంచిమీద కూర్చున్నాడు.

నాలుగవగానే యిద్దరూ కలిసి నడవడం సాగించారు.

"ఆకలేస్తోంది—హోటల్ కెడదామా?" అంది. వెళ్లారు. ఏంకావాలో అడిగాడు. చెప్పింది.

"మీరో?"

"నాకేమీ వొద్దు."

"ఫరవాలేదు తీసుకోండి."

"నాకాకలిగా లేదు."

"ఫరవాలే దంటేనిగా, బిల్లు నేయిస్తాను."

అతని మనస్సు చివుక్కుమంది. అమాయకంగా అన్నమాటేమో. అతని జీవిత చరిత్ర ఆ బాంక్ బుక్ లో వుంది. ఆ చరిత్ర ఆమెకు తెలుసు. డబ్బు తీసుకున్న అంకెల వివరణ, వొక విషాదఘట్టం. తనెందుకు బాధపడాలి?

రాజమ్మ తింటూంటే అతను చూస్తూ కూర్చున్నాడు. యవ్వనానికి అంత ఆకలా—! కాఫీలైంతర్వాత లేచారు. ఆమె బాగ్ తీసింది. రెండునోట్ల కట్టలు చూశాడు. నెలముప్ఫైలో జీతం డబ్బు కాకూడదే. బిల్లు యిచ్చింది. బైట కొచ్చి నడుస్తున్నారు. ఎవరికీ మాటలు దొరకడంలేదు. చుట్టూ జనం, కార్లు, బండ్లు.

"ఇంటి కెడతా."

"బాగ్ లో బోలెడు డబ్బుంది. నే దిగబెట్టనా?"

"నాకేం భయం. మావది, డబ్బు. లారీ కంట్రాక్ట్లు. తెగొస్తుంది. పోయినా దిగుల్లేదులెండీ." అంటూ నవ్వి, బాగ్ వూపుకుంటూ రాజమ్మ వెళ్లింది. లారీ కంట్రాక్ట్లంటే ఏమిటో!

బల్లమీది గడియారంకేసి చూశాడు మాధవరావు. అడ్డంపెట్టిన పత్రిక గాలికి తొలిగింది. పావు తక్కువ ఏడైంది. కనబడకుండా గడియారం వెనక్కి తిప్పాడు.

భార్యకు కేకేసి చెప్పాలి. ఎల్లా ప్రారంభించాలి? రాజమ్మనిగురించి ఏ వివరాలు చెప్పాలి? మరో వారానికి మరో యిరవై తియ్యడానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆమెని చూశాడు. నాలుగవగానే, యిద్దరూ బీచివెంపు వెళ్లారు. ఇసకలో కూర్చున్నారు. రెండు గుప్పిళ్లలో యిసక దారంలా వొదులుతోంది. గాలికి వెంట్రుకలు మెడ, నుదురు కప్పుతున్నాయి. వెనక్కి తోస్తే, పాపిడ దగ్గర నుదుటిని గట్టిగా, వొత్తుగా, బిగించి వుంగరాలుగా చిక్కుపడి, కెరటం తుంపరలలాగ కదులుతున్నాయి. కళ్లు తుడుచుకుంది. కళ్లు కాటుక మధ్య, పెద్దవై, అనిశ్చలంగా మెరుస్తున్నాయి. నేత్రాల వెనక నల్లటి, దట్టమైన అఖాతం, ఉప్పుగాలికి ఫేస్ పౌడరంతా కరిగి చర్మం నల్లబడింది. శరీరచ్ఛాయ అసలు నలుపే—సున్నితంగా మెరిసే నలుపు.

"మరింకా యెందుకు నువ్వు పెండ్లిచేసుకోలేదు?" అని అడిగాడు. కంఠస్వరం గద్గదమై అసహజంగా ధ్వనించింది, ప్రతిధ్వనిలా.

"ఊరికేనే."

ఇసక పోస్తోంది. గాలికి అతనిమీద పడుతోంది.

"అమ్మో—కంట్లో పడిందా?"

తుడుచుకుంటున్నాడు.

"ఊదేదా?"

"ఎవర్ననా... ప్రేమించావా?"

ఇసక వొదిలేసి, గుప్పిట పమిట్లో దాచి, కొంగుతో జెడ కప్పి, దిగులుగా కెరటాలకేసి చూసింది. కొంగు జారి అతనిమీద పడింది. తీసి, దులిపి, లాగి నుదిటిమీద వేలు పడేటట్లు కప్పాడు.

"అమ్మో" అన్నది.

"ఏం చెప్పకూడదా?"

"ఏముంది చెప్పటందుకు."

"ఏమీ లేదా."

"మీరేదన్నా చెప్పండి."

తన విషయాలు,—చదువు, పెండ్లి, ట్యూషన్లు—చెప్పాడు.

"ఇక్కడ కష్టంగా వుంది. మా వూరు వెళ్ళిపోతున్నాను." అని ముగించాడు.

"డబ్బు ఇచ్చేదా?"

"నీదగ్గ రెక్కడిది."

"మా వది. బోలెడుంది. అడగడు"

"నామీ దెందుకు అంత...యిది?"

"తప్పా?"

"ఏమో"

"కోపమా ?"

"ఏమో"

నవ్వింది; తనూ నవ్వాడు.

గడియారం కేసి చూశాడు. తనవైపు తిప్పివుంది. సీత తిప్పించేమో. ఐదునిమిషాల తక్కువ ఏడైంది. మరో ఐదునిమిషాల్లో భార్యతో విషయం చెప్పి స్టేషన్ కెళ్లాలి.

ఇంకా అతనికి రాజమ్మనిగురించి ఏం తెలుసు? స్కూల్ ఫైనల్ పరీక్షదాకా పట్నంలో నేమామయ్య దగ్గరుండి చదివిందిట తర్వాత బద్ధకించి మానివేసింది. బాంక్ మేనేజరు మోజుపడి, మామయ్యని వొప్పించి, ఆమెను పనిలో జేర్పించాడు. తండ్రిలేడు. తల్లి పల్లెటూళ్ళోవుంది. వివరాలు తెలియవు.

మరోసారి సాయంత్రం ఆరింటికి పార్కులో కలుసుకున్నారు.

"ఆదివారం వెళ్లిపోతున్నాను." అన్నాడు.

"మళ్ళా రారా?"

"ఇంకెందుకొస్తాను?"

"నన్ను చూడరా?"

"ఓ—అదా......"

"చెప్పరేం. ఆమె కోప్పడతారా?"

"ఏం చెప్పను?"

"పోనీ—నేను రానా—?"

"ఓ"

"అట్టే పెట్టుకుంటారా?"

"ఓ"

"ఎప్పుడూ?"

"......"

"ఆమె వూరుకుంటారా?

"హిందూ స్త్రీ ఏం చెయ్యగల్దు?"

"ఊరికే అన్నా" అన్నది రాజమ్మ నవ్వుతూ. దీపం నీడపడి ఆమె మొగురు కనపడటంలేదు. ఊడవడానికి వొకమ్మాయి వొచ్చింది.

"చీర బాగుందికాదు.?"

"చాలా బాగుంది"

"నాదికాదు. ఆ వూడ్చే పిల్లది."

"ఆదా" అని చూశాడు. "సినిమాలు చూసింతర్వాత,పనివాళ్లకి కూడా ఫేషన్లు ఎక్కువైనాయి."

"వాళ్ళమట్టుకు మనుషులు కారా ఏం?"

"అవుననుకో—రాబడికి మించిన పోకిళ్లు."

"బస్తీగా."

"పల్లెల్లోనూ యిల్లాగే వున్నారు."

"మీ కిష్టంలేదా?"

"ఎవళ్లుండవల్సినచోట వాళ్ళుండాలి."

"మీకు చాలా కోపాలున్నాయే, మరి మా కులం తక్కువగా, ఎట్లా సరిపడ్తుంది?"

"ఇది వేరు."

రాజమ్మ నవ్వింది. లేచి చీర సర్దుకుంది.

బైటకి నడవడం సాగించారు. సందు మొదలుకొచ్చారు.

"మరి నే వెడ్తాను."

"నేనూను."

"మళ్ళావొస్తారుగా"

"నువొస్తానన్నావుగా."

"అమ్మో!"

"ఏం, భయమనుకున్నావా?"

"చూస్తాగా."

గడియారంకేసి చూశాడు. ఐదునిమిషాలతక్కువ ఏడే చూపుతోంది. ఇకేమిటి, యిందాకే అయిందిగా. గడియారాన్ని వూపాడు. అది నిలిచిపోయింది. సీతని కేకేశాడు.

"టైమెంతయింది?"

"అదుగో గడియారం." అని, రెండుకవర్లు చేతికిచ్చింది. "ఇందాక వొచ్చాయి."

వాటిని దూరంగా పారేశాడు.

"నీతో వో విషయం చెప్పాలి సీతా."

ఆమె వంటింటి గుమ్మంలో నిలబడివుంది.

"రాత్రికి నా స్నేహితురాలు వొకామె వొస్తోంది."

"వొంటేనా..."

వొంటసరే — ఆవిడ — ఆమె, యిక్కడ, యిక్కడేవుండి, వుండిపోతుంది."

"ఏం?"

"అంతే—నీతోబాటే."

"అంటె?"

"నన్ను ప్రేమించింది. యిక్కడే వుంటుంది."

"ఉండనివ్వండి".

"నీకేం అభ్యంతరం లేదుగా."

సీతా రత్నం, పెదవులమీద నవ్వు వింతగా కరిగింది. అస్తిపంజరం కదిలినట్లుగా—వొణికి గదిలో కెళ్లిపోయింది.

మాధవరావు, నిట్టూర్చాడు. కవ్వించిన కెరటం వెనక్కి దిగజారింతర్వాత మిగిలిన యిసుకలో తేములాగైంది అతనిమనస్సు. మాట, భావం, ధ్వని, వ్యక్తిత్వం వెదజల్లినశక్తి—ఏదైనాసరే, నీడలా, ప్రతిబింబంలా మనస్సులో మెదుల్తాయి. ఆ అనగానే, తేమ యిసుకలో లాగా, దిగబడతాయి. అతని శరీరం లేచింది. కాళ్లు లోపలి కెళ్ళాయి. ఎడం కాలిజోడుని కుడికాలు స్పృశిస్తోంది. చేతులు దేనికోసమో తడుముతున్నాయి. అవయవాలని దగ్గరకు లాక్కుని శరీరం బైటచీకట్లో కెళ్ళింది.

2

మరుసటిదినం.

రాజమ్మ ఎనిమిదింటికి లేచి కాఫీ త్రాగి, స్నానాని కెళ్లింది. మాధవరావు ట్యూషన్లు చెప్పే ముందువా గదిలో ఆమె మకాం. పనిమనిషి చిట్టెమ్మ గదివూడ్చింది. అందులో కాంప్ కాట్ — దానిమీద ఆమె హోల్డాల్ ప్రక్కన చిన్నబల్లమీద ఫ్లవర్ వాజ్, అమర్చారు. సీతారత్నం బ్రెడ్ రెండు ప్లేట్లలో తెచ్చి బల్లమీద పెట్టింది.

"మాట కొంచం యాసకదు?" అంది. భర్త నుద్దేశించి; అతనేమీ మాట్లాడలేదు.

"కాపులా?"

"జాతి మత కుల వ్యత్యాసా లన్నీ వెనకటి రోజుల్లో"

"నేనేమన్నాను? తెలుసుకుందామని అడిగాను."

"అదంత ముఖ్యమైన ప్రశ్న కాదు."

చిట్టెమ్మ, సీత కలిసి, పెద్దట్రంకు మోసి గదిలోకి తెచ్చారు. నేలమీద మోపకుండా నే చిట్టెమ్మ ట్రంకు పట్టు వొదిలేసింది. శబ్దంతో పడింది.

"జాగ్రత్త" అన్నాడు.

"వొదిలేసి కాలు చితక్కొట్టుకోడం దానికి మనుసా."

"తగల్లేదు లెగండి." అని పనిమనిషి ట్రంకు తాకిడికి వూడినగోడ బెల్లుని వూడ్చివెళ్లింది.

"అన లేవూరుట?" అని అడిగింది సీత.

"ఏమో."

"తండ్రికేంపనో?"

"ఏమో."

"ఉన్నవాళ్లకి మల్లే నే వుంది."

"ఊ."

"మరింకా ఎందుకు పెళ్లి కాలేదూ."

"నన్నేమీ అడక్కు. నాకు నిజంగా ఏం తెలీదు. ఉస్. వొస్తోంది."

మాధవరావు, భార్య, లోపలికెళ్లారు. వంటింటి గుమ్మంలో ముందు పీటమీద కూర్చున్నాడు.

"ఆ గదిలో పెట్టాగా. మీకక్కడా".

అతను లేచాడు. మీరు పదండి నే కాఫీ పట్టుకొస్తా."

ఇంతలోకే రెండు ప్లేట్లూ తీసుకుని రాజమ్మ దక్కా వొచ్చింది తనో పీటవాల్చుకు కూర్చుంది.

"మీరు బ్రెడ్ తినరా?"

"తినకూడదనేం లేదు."

"తింటుంది" అన్నాడు మాధవరావు.

"పట్నంలో రోజూ పొద్దుటే ఆమ్లెట్ తింటాను. మీ కిష్టం లేదా?"

సీత తల పంకించింది.

"ఇష్టం వున్నట్లా, లేనట్లా?"

"తింటే కదా చెప్పడం." అన్నాడు మాధవరావు.

"మీరో?"

"నాకేం అభ్యంతరం లేదు. రేపట్నుంచి తెప్పిస్తాను."

"తెప్పించడం దేనికి— నేను చేసి పెడతాగా."

"ఇంట్లో బాగుండదు." అంది సీతారత్నం.

"ఇది పట్నంకాదు." అన్నాడు మాధవరావు, ఆమెకేసి చూస్తూ, లావెండర్ కలర్ జాకెట్టు, తెల్ల సిల్కు పూల చీరా, వొదులుగా జారిన జెడా, కాటుక మధ్య కన్ను, పుష్పం వికసించినట్లుగా, తేటగా వుంది, పీటమీద రాజమ్మ.

"ఏ మొండుతున్నారు?"

"బీరకాయ. నీ కిష్టమేనా?"

"మార్కెట్టు కెడతారా—ఇంటికే వొస్తయ్యా?"

"అదీ వుంటుంది, యిదీ వుంటుంది." అన్నాడు మాధవరావు.

"బీరకాయ దొడ్లోదే." అంది సీత.

"నే కూడా వొండేదా?"

"నువ్వెందుకులే."

"టూ మెనీ కుక్స్ స్పాయిల్ ది......పూర్తి చెయ్యి వాక్యం" అన్నాడు మాధవరావు.

ఇద్దరూ నవ్వారు. ఇదేదో అర్థమైనట్లు, కళాయి లోంచి 'చుయ్'మని, నిప్పు నవ్వినట్లుగా ధ్వని బైలుదేరింది. సీతారత్నం కొంగుతో ముక్కు తుడుచుకుంటోంది. రాపిడికి ఎర్రబడింది. మాధవరావు, హాచ్ మని పెద్దగా తుమ్మాడు. తుమ్ముకి రాజమ్మ నుదుటి మీదికి జారిన వుంగరాలు, తుపానుకి అదిరిన చిటారు కొమ్మలా, వొణికాయి. రాజమ్మ జుట్టు వెనక్కి తోసింది; కొమ్మని మిగిలిన వొంటి ఆకులా, వొక వుంగరం కనుబొమ్మని కవ్విస్తోంది. లేచి గదిలోకి వెళ్ళింది. చదువుకోడానికి పత్రిక యిచ్చాడు మాధవరావు.

"ఆమె అండీ అంటూంటే, నువ్వు 'నువ్వు' అంటా వేం?"

"నాకంటె చిన్నదేగా."

ఇంతట్లోకే ట్యూషన్ల పిల్లలొచ్చారు. హాల్లో చాపలు పరిచి కూర్చున్నారు.

3

రెండో నాడు.

మధ్యాహ్నం భోజనాలైం తర్వాత, రాజమ్మ తన గదిలో నిద్రపోతోంది. పత్రికకోసం మాధవరావు గదిలో కెళ్లాడు. మొహాని కడ్డంగా చెయ్యి ఆనించి నిద్రపోతోంది. పెదవుల మధ్య వొకటి రెండు పళ్ళు మెరుస్తున్నాయి. జాకెట్టు అక్కడక్కడ చెమటకి తడిసింది. ఎడమకన్ను కొత్తగ తెరిచివుంది తామరకొలనులో చంద్రబింబంలాగు. కొలనులో నక్షత్రాలకి మల్లె ముత్యాలచెమట నుదిటిని ఆక్రమించింది. కుంకుమ— మధ్య నల్లబొట్టుకి ప్రమాదం జరక్కుండా, వేళ్ళతో చెమట తుడిచేశాడు.

"మేలుకునే వున్నాను."

"తెలుసు"

"భలేవారు. నిజంగా నిద్రపట్టేసింది."

"మేలుకునే నిద్రపోయినట్లుగా వుండటం అది నాకు తెలవడం, నాకు తెల్సునని నీకు తెలవడం— తప్పా?"

"అమ్మో, మీలో చాలా తికమకలున్నయ్యే" అంటూ దీర్ఘంగా ఆవులించి, అతనివేళ్ళని తన చీరతో తుడిచింది.

"అన్ని తికమక లున్నా యని గ్రహించగల్గిన నువ్వు ఎంత అమాయకురాలవో" అని మంచంమీద కూర్చోబొయ్యాడు.

ఆమె లేచి కుర్చీమీద కూర్చుంది.

"కొత్తమంచమూ—భలే రెపరెపలాడుతుంది."

"నీ కిక్కడ బాగుందా?"

పెదవులు ఎడంగావుంచి, కళ్లు సగంమూసి, మెడ వెనక్కి వేసి, జడ ముందుకు లాగింది. ఓ అన్నట్లు తల గుండ్రంగా తిప్పింది. మాధవరావు మనస్సు వూహలో యిరుక్కుంది. ఇది మధురక్షణం. జీవితం అంతా—యీ తృష్ణ, చిక్కటి, తీక్ష్ణమైన యింద్రియాలస్పందన, స్పృశించే వుద్రేకం అల్లాగే వుండిపోవాలి. ఈఆనందం తన రెండు గుప్పిట్లలో బిగించి, కాలాన్ని కట్టెయ్యాలి. కాలం కూసినట్లు హాల్లో అలారం మోగింది.

"సీతగారు లేచారు." అంది రాజమ్మ.

మాధవరావు హాల్లో కెళ్ళాడు.

"అదేమిటే కీ యిమ్మంటే, అలారం మోగించావ్ —తెలివి తక్కువ మొద్దు," అని సీతారత్నం పనిమనిషి చిట్టెమ్మని కసిరింది.

"ఇది గామోసు అనుకున్నానండి." అన్నది అలారంపెట్టే 'కీ'ని చూపించి.

"ఏడిశావులే నడు" అన్నాడు మాధవరావు.

"ఇంత మాత్రానికే మొద్దయిపోయిందా?" అంటూ రాజమ్మ గుమ్మంలో కొచ్చింది.

"నీ కెందుకు—నువ్వెళ్ళు." అన్నాడు మాధవరావు.

రాజమ్మ కోపంతో వెళ్ళిపోయింది. రాజమ్మలో కోపం యిదివరలో అతను చూడలేదు.

"కోపమా"

"నా కోపం ఎవరికి లెక్క?" అంటూ వొస్తున్న దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ, తలదిండులో మొహం దాచుకుని మంచంమీద వాలిపోయింది.

బుజంమీద చెయ్యివేశాడు. తోసివేసింది. మెడమీద జెడకింద చెయ్యిపెట్టి నిమురుతున్నాడు. మరో దిండు మెడమీదికి లాక్కుంది. పక్కింటివాళ్ళబ్బాయి, పత్రిక కావాలంటూ తలుపు తోశాడు. మాధవరావు బైటికెళ్ళాడు.

4

మూడోనాడు సాయంత్రం ఐదింటికే మాధవరావు వూళ్ళో పని చూసుకుని యింటికొచ్చాడు. చిట్టెమ్మ చెప్పింది, అమ్మగారు, రంగమ్మగారితో కలిసి గుడి కెళ్ళారని. మండువాగదిలో రాజమ్మ జడేసుకుంటోంది. మంచం కింద పొట్లం కాగితాలు, దారాలు కనిపించాయి. చిట్టెమ్మ వాటిని తీసేసింది.

"పూరీలు తెప్పించా, ఆమ్లెట్లు కాదులెండి. సీతగారు అక్కర్లేదన్నారు. మీరు తింటారా?"

"ఊ"

లోపలికెళ్ళి పళ్ళాలు తెచ్చింది. తినడం సాగించారు.

"ఇక్కడ నీ కెట్లా వుంది?"

"ఏం చెప్పను?"

"సీత మంచిదేనా?"

"చాలా మంచివారు."

"కాలక్షేపం అవడంలేదా?"

"మీ పిల్లలతోపాటు నాకూ ట్యూషన్ చెప్తారా?"

"వాళ్లు పిల్లలు కారు; పెద్దవాళ్లే."

"నేను మట్టుకు?"

"నిన్నేమని పిలవను?"

"ఎట్లా పిలవాలనుంటే అట్లా పిలవండి"

"రాజీ—అననా?"

"ఆమెను సీతా అంటారు. సీతీ అనరుగా."

రాజా—అంటే మొగాళ్ళ పేరులాగుంటుంది."

"ఇప్పుడసలు నన్ను పిలవడం దేనికి".

"నినొక్క టడగాలి రాజీ—"

"అడగండి."

మాధవరావు దగ్గరగా వొచ్చాడు; గోడవెనక సూర్యుడు దిగిపోతున్నాడు. చివరి కిరణం గోడని రక్తం చిమ్మి కిటికీలోంచి కాస్త పొట్లంకట్టి పారేశినట్లు రాజమ్మ మొహం ఎర్రబడింది. బుగ్గల నీడలు ఊదాగా వున్నాయి. సంధ్యవేసిన ముసుగులా, నుదురు ఎర్రగా, ప్రశాంతంగా వుంది. ఆమె నుదుటిమీద చెయ్యిపెట్టాడు; ఆ చేతిమీద తన నుదురు పెట్టాడు; వేడి గురుసుగా అతన్ని ఆవరించింది. వేళ్లు జుట్టులో యిరుక్కున్నాయి. వొంకీలస్పర్శ, మంచు శిఖరం నుండి లోయలోకి జారి పోతున్నట్లు అతిశయోక్తిగా కదులుతున్నాయి చేతికింద.

"ఇదేనా అడగడం?"

అరిచేతికింద కంఠస్వరం జిలజిలా కొట్టుకుంటోంది. ఏదో వింతవాసన—జారిన రెండు గులాబి రేకులు, చర్మం తేమలో కలిసిన పౌడర్, కెరటంలేని కొలనులో కదిలిన చేపలు, చీకటి వేడినిట్టూర్పు, మేఘాల జోలపాటకి నిద్రపోతూ ఆవులించిన ఆకాశంలాగా, ఏదో వింతవాసన, క్షణంలో గతం గుప్పెవిప్పి గంతులేసినట్లు, బాల్యంలో వికృత దృశ్యాలు—సందులో గుడిసెలోంచి వొచ్చిన చేపల వాసన, ఎవరిదో కాలువిరిగి రోడ్డుమీద కారిన రక్తం, తగలబడుతున్న గడ్డివాము మధ్యనుండి బైటపడిన తెల్లపంది పిల్ల, తుపానుకి కూలిన చూరుకింద నలిగిపోతున్న తులసి మొక్క—స్మరణ కొచ్చాయి. కిటికీ వూచల చుట్టూ, రాజమ్మ ముంగురుల నలుపుని, చీకటి అల్లుతోంది.

"భలే ప్రశ్నే!"

"నే అడగకుండా నీకు తెలవదూ." అతని చేతిని తొలగించింది.

"తెలుసు."

"అవుతే చెప్పు."

"డబ్బు కావాలా?"

మంచు శిఖరం కూలింది. రాపిడికి నిప్పు. విశ్వం కాలిపోతోంది. అందులో కాలంకూడా మండిపోతోంది.

తలుపు తోసిన చప్పుడు—అతని హృదయ ద్వారాలని తెరిచినట్లు.

"మీరా? అప్పుడే వొచ్చారే."

సీత కంఠం దూరంగా అయింది. తలుపులు దగ్గరగా మూసివున్నాయి.

రాజమ్మ తలుపు తీసింది. బుజాలమీదికి జాకెట్టు లాక్కుంది.

"నేనూ వొద్దునుగా ఆలశ్యానికి." అంది సీతారత్నంతో.

"వొస్తా వనుకోలేదు." అని సీత, భర్తకి రెండు కవర్లు తెచ్చియిచ్చింది.

"నాలుగు రోజులైంది యివొచ్చి, యిప్పుడేనా మాపెండి" అంది.

కవరు చించబోతుంటే, చిట్టెమ్మ వొడిలోంచి రూపాయలు కిందపడ్డాయి.

"ఎక్కడివే?"

"ఆ యమ్మగారిచ్చింది."

"పనివాళ్ళకి అట్లా గివ్వకూడదు" అంది సీత.

"ఏం తప్పా? పని చెప్పాను, చేసింది—సంతోషంగా యిచ్చాను."

"తప్పే. మేమల్లా యిచ్చుగోలేం. మా మాటకదేం గౌరవం వుంచుతుంది?"

"మా, మీ లెందుకులే" అన్నాడు మాధవరావు.

"మనందరికీ కలిసే పనిచేస్తుందిగా. నే నిచ్చింది డబ్బు కాదా?"

"రోజూ అల్లా యివ్వగలవా?"

"దాని చేతనిబట్టి వుంటుంది."

"మా యింట్లో యివ్వటానికి వీల్లేదు."

"అదే వొద్దన్నాను" అని మాధవరావు.

"ఎందుకు వీల్లేదు. నా డబ్బు నే నిచ్చుగుంటే మీకేం కష్టం?"

"తను మాత్రం, నా, నీ అనొచ్చా?" అని భర్త నడిగింది.

"చిట్టెమ్మా, ఇదంతా నీమూలంగా, వొచ్చింది. అవతలకి పో."

"మధ్య నామీద పడతా రేటండోయ్. పొమ్మంటే పోకుంటామా" అంది చిట్టెమ్మ.

దీపం వేసింది సీతారత్నం. రాజమ్మ అక్కడ లేదు. గదిలో మంచం చప్పుడైంది. మాధవరావు వీధిలో కెళ్లాడు. చిట్టెమ్మ పెరట్లో కెళ్ళింది. చెట్టు వెనక చందమామ.

5

నాలుగో నాడు—

రాత్రి పదిగంటలకి ముగ్గురూ వెళ్ళి సినిమా చూసొచ్చారు. వరండాలో వరసగా ముగ్గురి పక్కలు వేసుకున్నారు. పది నిముషాల్లోనే రాజమ్మకి నిద్ర పట్టేసింది. పట్టినా పట్టకపోయినా మొహం అటు తిప్పి పడుకుంది. సీతారత్నం తనపక్క కొంచం అవతలగా లాక్కుంది, భర్తకి దగ్గరగా. చీకటిముందాన్ని చూడగలిగే వెన్నెలుంది. ఆకుల పల్చటి నీడలు, కదలక, నిద్రపోతున్నాయి. కీటకం కూత, వెన్నెల పారాహుషార్ చెప్పినట్లుగా వుంది. కాలం నీడల నడుమనుంచి మెల్లగా ముందుకు పాకుతోంది.

మాధవరావు లేచి హాల్లోకి వెళ్లాడు. చించి చదవని కవరులో ఉత్తరంతీశాడు. దీపం వేశాడు. మేనమామదగ్గరనుంచి.

"......'నీకీవిషయాలు పూర్తిగా తెలియవని మీఅమ్మ చెప్పింది. మీచదువులకీ, పెళ్లికీ చాలా అప్పులు చేసివున్నాముకదా. మనింట్లో చాలా రోజులుగా పనిచేసిన మాణిక్యం అనేకపర్యాయములు అడుగుకుంది. అది యీ నాలుగైదునెలలుగా వొత్తిడి చేస్తోంది. ఎక్కువ అవసరంగా వుందిట—ప్రస్తుతం, వెయ్యికాకపోయినా వో ఐదువందలేనా సర్దుబాటు చేస్తేగాని మర్యాద దక్కేటట్లులేదు. కూలి జనం, నోటికి హద్దుండదుగదా. మాణిక్యం వీధిని పడిందంటే వేరే చెప్పనక్కర్లేదు. భూమి అమ్మకం వెంటనే పరిష్కారం అవదు. మనం చెప్పిన ధరకి ముందుకొచ్చిన ఆసామీ లేడు. ఎల్లాగో తక్షణం సర్దుబాటుచేసే విషయం ఆలోచించడానికి మీ అమ్మ నిన్ను రమ్మని వ్రాయమంది. రత్నాన్ని పుట్టింటికి పంపక, యిక్కడికే తీసుకురమ్మంది..."

చదువుకు నేరోజుల్లో సెలవల కొచ్చినప్పుడు పనిమనిషి మాణిక్యాన్ని ఎరుగున్న జ్ఞాపకం వుంది. దాని మొగుడు మొదటి ప్రపంచయుద్ధంలో సైనికుడుగా పని చేసి, పది సంవత్సరాలక్రితం చనిపోయాడు. పాలు వ్యాపారం, కూరల వ్యాపారం చేస్తుంది. డబ్బు నిల్వచేసి, అవసరానికి అప్పులిచ్చేది. తన చదువు కొంతవరకూ మాణిక్యం డబ్బుతో జరిగింది.

అలజడైంది. వెనక సీత.

"డబ్బు విషయమేనా?"

"నీ కెట్లా తెలుసు?"

"దస్తూరినిబట్టి—మనదగ్గరనుంచి ఎవరి కేం గావాలి!" సీతారత్నం కళ్లల్లో ఎరుపు స్ఫుటంగా లేదు. కనురెప్పలు బరువుతో చటుక్కున మూత పడటంలేదు. నుదుటిమీద అరచేతిని ఆనించికూర్చుంది. చెయ్యి తియ్యగానే, దెబ్బతలూకు గీత, పక్కన దీపం వుందానీడ, ఎక్కువగా మాట్లాడడానికి అలవాటుపడని నోరు, ప్రతిదాన్ని చూడడానికి సిద్ధపడని గంభీరమైన చూపు—సీతారత్నం, పరాయి వ్యక్తిగా కనబడుతోంది. తీవ్రంగా చూస్తున్నాడు. తనతో కాపరంలో ప్రతి అనుభవమూ ఆమె శరీరంలో కనిపిస్తోంది. కొత్తలో కష్టాలు, రహస్యంగా రెండోమారు కాఫీ యివ్వడం, వేరే కొస్త తీసి మిగతాది గిలగొట్టడం, బొత్తాములు కుట్టడం, చాకలి మారుచేసిన బనీను ఆరా తియ్యడం, ఫుట్‌బాలాటలో కాలు బెణికినప్పటి కాపడాలు, కట్లు, వానలో తడిసినప్పుడు, తువ్వాలుతో తల తుడవడం, కళ్ళల్లో సిద్ధపడిన కన్నీటిని పెదవులతో ఆనకట్టలా నిలిపివెయ్యడం—అతని కన్నీరు ఆమె నేత్రాలగుండా రాలి తన చిటికెన వ్రేలిఉంగరం పైనపడడం—విషాదాలు ఆమెలో వొంపులు, ఆనందాలు ఆమెలో ఎత్తులు—తన అనుభవంతో పెరిగిన శరీరం—ఆమె నడుం గట్టిగా పట్టుగుని వక్షంలో మొహం దాచాడు మాధవరావు.

రాజమ్మ ఆవులింత వినబడింది. సీతారత్నం అతన్ని నిలబెట్టి వరండాలో కెళ్లింది.

"తెల్లారిందా?"

"లేదు. వారవతలికని లేస్తే, నీళ్ళిచ్చాను."

దిండ్లు, కొంగు, జడ, దగ్గరగా లాక్కుంది రాజమ్మ. సముద్రంలో కొట్టుకుపోతున్న చీరలా పడుకుంది.

6

తర్వాత, తర్వాత—

రాజమ్మకి జ్వర మొచ్చింది. ఒక్క మంచం బల్లావుంచి గదంతా ఖాళీచేసి శుభ్రం చేశారు. మధ్యాహ్నం రాత్రి సీతారత్నం రంగమ్మగారింట్లో చిన్నమంచం తెప్పించి పక్కనే వేసుగుని కనుక్కుంటూ సాయంగా వుంది. ఉదయం డాక్టరు చూసి వెళ్లేవాడు. సాయంత్రం వైకుంఠపాళి ఆట రాత్రి మాధవరావుతో క్లేరన్సు.

శనివారంరాత్రి ఎనిమిదైంది. రంగమ్మగారింట్లో ఎవరో తాంబూలాలుచ్చుకోనడాని కొచ్చారు. రమ్మంటే వెళ్ళింది సీతారత్నం. మాధవరావు, రాజమ్మమంచం పక్కనే చిన్నబల్లమీద కూర్చున్నాడు. దీపం వొద్దంటే, మూసేసి, బెడ్‌రూమ్ లాంప్ పెట్టాడు. పేపర్ చదవడానికి, ఆవెలుగు చాలక ముడిచిపెట్టేశాడు.

"యుద్ధం అయిందటగా."

"అయినట్లే."

"అవుతే.యింక.మావకి లాభాలుండవన్నమాట."

"లారీకంట్రాక్టులా" నవ్వాడతను.

"ఇంకా వో ఏడాది దాకా, యుద్ధం అలజడి వుండొచ్చు. మీ మామకి రమ్మని వ్రాయనా ?"

"ఒద్దు, పనివిడిచిరాడు. డాక్టరేమంటాడు?"

"మరేం పెద్దవిశేషం లేదు. ఓ వారం పదిరోజుల పాటు రెస్టు కావాలన్నాడు."

"రెస్టుకాక నే నేంపనిచేసి కష్టపడుతున్నాను?"

"రెస్టు శరీరానికే కాదు. మనసుకి కూడా వుండాలన్నమాట."

"నామనస్సుకేం ?"

"ఇక్కడ నీకు బాగుందా ?"

"నామూలంగా మీకే రెస్టులేదు. మీ రెందుకు నిద్రపోరు. కళ్లు మూసుకోండి. ఎర్రగా చింతనిప్పుల్లా వున్నాయి."

"ఏమిటో వొక్కొక్కసారంతే, ఓ రెండు రోజులపాటు, యింటికెళ్ళిరానా ?"

ఎందుకో చెప్పమంది. డబ్బువిషయం చెప్పక తప్పిందికాదు. మంచంమీద లేచికూర్చుంది. రండి అని హాల్లోకి తీసుకెళ్లింది. పెట్టె తీసింది. అందు

లోంచి బాగ్ తీసుకుని మళ్లా గదిలోకొచ్చింది. "ఇదీ, యీ తాళంచెవి మీదగ్గర పెట్టుకోండి." అంది రాజమ్మ.

"దాస్తాను"

"తాళంచెవి దాచండి డబ్బు వాడండి."

"నీడబ్బు...."

"నీ, నా, తేడా లెందుకు!" నవ్వింది. ఊడిన జెడని మెలితిప్పి పైకిలాగి బిగించి ముడేసింది. నుదుటిపై చిరుచెమ్మటలు విడిగా మిగిలినవి వీణతీగెల మాదిరి వెనక్కి సాగారాయి. దగ్గరగా జరిగి నుదుటి మీద చెయ్యివేసి కళ్లల్లోకి చూశాడు. దిండులోకి దిగజారి మొహం చిన్నదైంది. కళ్లు మూతలు పడుతున్నాయి. అర్థంలేని నవ్వుకోసం పెదవులు కదులుతున్నాయి. కణతలకింద నరాలు పానపాముల్లా గుండ్రంగా మెదలుతున్నాయి.

"చాలా?" అన్నది.

"ఆనందాన్ని చాలు అని ఎవరంటారు?"

"అదికాదు. డబ్బు. మరో వెయ్యి పంపమని నిన్ననే మావాళ్లకి వ్రాశాను" అంది.

"డబ్బుకోసం నీతో స్నేహం అనుకుంటున్నావా?"

నేనట్లా అనుకుంటానని మీ రెందుకనుకోవాలి?"

"నీలోనూ తికమకలున్నాయి.

"మీ సావాసం"

చిట్టెమ్మ రంగమ్మగారింటికి అయ్యగార్ని కూడా వోపాలి రమన్నారని చెప్పింది. దీపం కొంచెం పెద్దది చేసి వెళ్లాడు.

మర్నాడు వెయ్యి యింటికి పంపాడు. రాజమ్మ జ్వరం తగ్గింది. ఎంత వొద్దన్నా వినక, చిట్టెమ్మచేత తలంటు పోయించుకుంది రాజమ్మ. దానితో జ్వరం తిరగబెట్టింది. సంగతేమిటంటే, డాక్టరు హిస్టీరియా అన్నాడు. ఆవిషయం రాజమ్మతో చెప్పలేదు మాధవరావు. ముందు బిల్లిచ్చి కాని ఆ డాక్టర్ని తప్పించి మరొకర్ని రప్పించే వీల్లేదు. వంటింటి గుమ్మంలో కూర్చుని ఆలోచిస్తున్నాడు మాధవరావు.

"కుర్రాళ్ళ నడగండి. ఎంతేమిటి?"

"ఓ పాతికేనా యివ్వాలి. జోగారావు ఐదు రూపాయలిచ్చాడు. అది జట్కా వాడికి సరిపోతుంది. మిగతవాళ్లు వొకట్లో లేదీకి కా నివ్వలేమంటున్నారు. నలుగురైదుగురు రావడమే మానుకున్నారు, ఎందుచేతనో."

"ఊళ్లో చెప్పుకుంటున్నారు. రంగమ్మగారంది. మావాళ్ళ శాలూకే చదువు చెప్పించుకోడాని కొచ్చిందన్నాను. అబద్ధం మన కులంపిల్ల కాదంది."

"ఆమె కెట్లా తెలుసు?"

"ఏమో. ఈ వూళ్లో వాళ్లసాధ్యులు. పోనీ నా గాజు లివ్వనా. ముందు డాక్టర్ కివ్వండి."

సీతారత్నం ధోరణి అతనికి ఆశ్చర్యం కలగచేసింది. మొదట్లో వొకటి రెండుమార్లు, వాళ్ల వూరు వెళ్ళిపోతా నంది. ఇప్పు డనడంలేదు. నర్సులాగా, రాత్రి పగలు చాకిరీ చేస్తోంది. సరిగ్గా నిద్రాహారాలు లేవు. కొంచెం చిక్కింది. ఆమె చేతినున్న గాజులు చూశాడు. వొదులై వెనక్కి కదులుతున్నాయి. కంఠంకింద ఎముకమీద హారం ఎత్తుగా పడింది. గాజులు మార్చి డాక్టర్ బిల్లిచ్చి, మరో డాక్టర్ని రప్పించాడు. ఆయన పరీక్షచేసి 'ఆల్ బ్యుమిన్' వుందన్నాడు—అందుకనే, నడుం నొప్పి, ఇన్ జెక్షనిచ్చాడు. రాత్రి నిద్రపట్టటందుకు 'స్లీపింగ్ డ్రాట్' యిచ్చాడు. రెస్టిమ్మన్నాడు. శనివారం రాత్రి సీతారత్నం భోజనం చెయ్యదు. ఆలయంనించి తెచ్చిన కొబ్బరికాయనీళ్లు త్రాగి, అరటిపండ్లు తింది. రాజమ్మ జావ తాగి నిద్రపోయింది. చిట్టెమ్మ వరండా గది ముందు పడుకుంది. మాధవరావు హాల్లో కూర్చొని కౌగితంమీద లెక్కలు కడుతున్నాడు. పదకొండు దాటింది. కిటికీ అవతల వెన్నెల గాలిపటంలా కదులుతోంది, నీడల మధ్య అతను కుర్చీమీద తల వెనక్కివేసి కళ్ళు మూశాడు.

"కాసిని తాగండి, చలవ" అని సీతారత్నం కొబ్బరికాయ నీళ్లు తెచ్చింది. అదిరిపడి లేచి కూర్చున్నాడు. కళ్లు తుడుచుకున్నాడు.

"ఇంకా మేలుకునే వున్నావా?"

"అప్పుడప్పుడు వో కునుకు తీస్తూంటాను. మీ రదీ లేదుగా." అని నీరసంగా నవ్వింది చిక్కిన మొహంలో కళ్లు పెద్దవిగా కనిపించాయి. తల కుడి

భుజం వేపు తిప్పి మాట్లాడుతున్నప్పుడు, చెక్కిడి, ముక్కు, వొంకర తిరిగిన గడ్డం, సగం కనపడే చెవి, సరిగ్గా చూస్తే ఆకర్షణీయమైన భంగిమం. నుదుటిమీది గీత—విడిగా వికృతంగా వున్నా, ఆ అమరికలో కలిసి, అలవాటైన ఆత్మీయతలో, వేరుగా కనబడదు. అందంగా లేని, అలవాటైన ఆ గీతని చూడటం అతని కానందంగా వుంది. మనస్సుని పెంచి సంతృప్తి పరచే అనుభూతి.—ముంగుడు కాయ పులుసు, నువ్వు గింజ, అంట్లు తోమినచోటు, వూడ్చి పోసిన గది మూల, కాళ్లు గుడిచినపీట, ఎడంచేతిపై వెగటు—తిలకించడంలో సంతుష్టినిచ్చే రహస్యానుభవాలు.

"పక్క వేశాను. నిద్రపొండి."

"నువ్వు పడుకో."

"ఇల్లా ఎంతకాలం?"

సమాధానం లేదు.

"ఏమిటంటారు జబ్బు?"

"ఈ డాక్టర్ కూడా హిస్టీరియా అంటాడు. వాళ్లివాళ్లకి రాస్తానంటే వొద్దంటుంది."

"దానికేదేనా అయితే, నే నేదో చేశానను కుంటారు వూళ్లో జనం."

భార్య ఏమన్నా చేసిందేమో నన్న ఆలోచన వొకసారి మాధరావుకి తట్టి, మెఱుపల్లే మాయమైంది.

"వూళ్లో ఏమనుకుంటే ఎవరికి. నీమనస్సు నాకు తెలుసు.

అతని మోకాళ్లమీద తల ఆనించి కూర్చుంది సీతారత్నం.

నీకు చాల కష్టం కలిగిస్తున్నా కదూ?"

"మీ కష్టంమాటో."

"నాకీబాధలో ఏమిటో ఆనందం. ఇవాళే ఇంగ్లీషుపద్యం చెప్పడం మొదలెట్టాను. ఎక్కువ ఆనందం బాధవల్ల కలుగుతుందిట."

నవ్వువెనక విషాదం వెక్కిరింపుట.

"మీకు సంతోషంగా వుంటే, నాకదే చాలు."

"నామీద కోపం లేదు?"

"మీమీద మీకు కోపంలేదని తప్ప వేరె కోపం లేదు."

"నేను చెడ్డవాడిని కాదూ?"

"అది తెలుసుకొన్నవాడు జ్ఞానేఅనుకుంటాను."

"రాజీ అంటే నీకు ద్వేషం లేదు?"

"ఇప్పుడు లేదు."

"ఏందు చేత?"

"మీమీద ఎందుకు లేదో, అందుకే."

"అంటే?"

"నాకు మీరుతప్ప ఏముంది? మీలో వొక భాగం అది." మాధవరావు కళ్ళంట నీళ్లు. చిమ్ముతున్నాయి. పుస్తకాలలో మాదిరి మనుషులు జీవితంలో వుంటారన్న చైతన్యం, అతన్ని అల్పుణ్ణి చేసింది. కన్నీరు రాలడంలేదు. రెప్పలు కదిల్చడు. గాలికి పొగ విడినట్లుగా, తేటపడ్డాయి కళ్లు ఆమె చెంపకింద తనవేళ్ళు కన్నీటితో తడుస్తున్నాయి. ఒకరిబాధకి, మరివొకరి కన్నీరు. ఎవరిదీ జీవితం? ఎవరికోసం?

'అమ్మోయ్ చచ్చాను' అన్న చిట్టెమ్మకేక వినబడింది తటాలున సీతారత్నం లేచి వరండాలో కొచ్చింది. అతనూ వెనకాలే వెళ్లాడు. రాజమ్మ గుమ్మంలో వుంది. "నే నే,—మంచినీళ్లు లేకపోతే, తీసుకుందామని హాల్లో కొస్తుంటే, కాలు దానిమీద పడింది గాపును.—అంత కేకెయ్యాలిటే పుట్టిమునిగినట్లు?" అంది రాజమ్మ. "హాల్లో కెడతం బాగానే ఎళ్లారు. మెలకువగానే వుండా. వయనం తెల్సింది ఘర లేదుగందా అనుకుని కన్నుమూశా — వొచ్చి మళ్ళా ఎల్లారా?—సరిగ్గా పొట్టమీదే స్తిరి..."

"ఏడిశావు పాడుముండా. కొస్తుంటె ?ంపంత చేస్తావు" అని రాజమ్మ కసిరింది.

"జ్వరం వొళ్లు——తూలా వేమో—' అన్నాడు మాధవరావు. "కూతంతదూరంగా ఏసుకుంటాలెండి" అని చిట్టెమ్మ కొస్త పక్కగా లక్కుంది చాప.

మొన్నాడు నడుంనొప్పి తగ్గింది. కాని బాగా నయంగా లేదు. ఆకలేస్తుంది. డాక్టర్ డయట్ మీదే వుంచుతున్నాడు. రాజమ్మ మరోస్లీపింగ్ పిల్ వేసుకుంది. నిద్రపట్టడంలేదు తలనొప్పి ఒళ్లంతా చెమట్లు పోస్తున్నాయి. సీతారత్నం వుడుకులాంనీళ్ళల్లో గుడ్డతడిపి వొళ్లు తుడుస్తోంది.

"వొళ్లంతా వాసనగావుంది కాదు — స్నానం లేక."

"తుడుస్తున్నాగా. మరోచీర తెస్తాను." అని తలకి నూనెరాసింది; కొటుకెట్టింది; బొట్టెట్టింది.

విసనకర్రతో చిట్టెమ్మని విసరమంది. భోజనంచేసి వొస్తానని అది వెళ్లింది. తనే విసురుతోంది.

"మీకు శ్రమ నామూలంగా."

"ఫరవాలేదులే."

"అది ఎట్లా తగిలింది?"

"చిన్నప్పుడు ఆట్లాడుకుంటూ కత్తిపీటమీద పడ్డాను."

"వారింకా ట్యూషన్లు చెప్తూనే వున్నారే..." బైట పిల్లలు, భర్త చెప్పుకుంటున్న మాటలు వినబడుతున్నాయి. సీతారత్నం బైటకెళ్ళి 'ఉస్, మెల్లగా! నిద్రపోతోంది' అని చెప్పి వొచ్చింది.

"భోజనానికి పొద్దుపోతోంది, మీరు వెళ్లండి" అంది రాజమ్మ.

"నువ్వు నిద్రపోయ్యాక."

"ఇప్పుడే పోతా." అని కళ్ళుమూసి, పక్కకి తిరిగి పడుకుంది.

భోజనా లయ్యాక, వంటిల్లు బాగుచేసుకుని, సీతారత్నం హాలు పక్కగదిలో కొచ్చింది. తమలపాకులకి సున్నం రాస్తోంది.

"రాజమ్మకోసం స్టేషన్ కెళ్ళిన రోజు నొచ్చింది ఆకవరు. ఎవరిదగ్గరనుంచి—?"

"రాఘవయ్యని నా స్నేహితుడు. పూనా మిలిటెరి ఎకవుంట్స్‌లో పని చేస్తున్నాడు."

"ఏమంటాడు—ఉద్యోగం ఏదన్నా...?"

"కాదు. మాణిక్యం అన్నకొడుకు — అరసయ్యని—యుద్ధంలో చేరాడు. రెండేళ్లుగా వాడిదగ్గరనుంచి జవాబులేదుట, వాణ్ణిగురించి వార్తలేదుట. వాడిఫొటో యిచ్చి, ఎక్కడుండేదీ కాస్త వాకబు చేసి పెట్టమంటే, రాఘవయ్యకి ఫొటో పంపి, తెలుస్తే వ్రాయమన్నాను. నేవీలో చేరాడుట. రెండేళ్లుగా ఓడప్రయాణం సాగించి, దేశాలుచూసి, బొంబాయి నుండి, పూనా వొచ్చాడుట. ఇదివిను '...మీ అరసున్న వోపట్టాన లొంగలేదు. వాడిమీద ఫిర్యాదనుకున్నాడో ఏమో, పేరుమాత్రం 'అసురు' అని మార్చేశాడు. వాడే. అంబాలాలో ట్రైనింగ్ కూడా పూర్తయింది.

పెర్మనెంట్ కమిషనిచ్చి, మద్రాస్ హార్బర్‌కి పోస్ట్ చేస్తున్నారు. అక్కడ బంధువులు కూడా వున్నారుట. అక్కడికి వెళ్ళివుంటాడు."

ఉత్తరం చదివి నిట్టూర్చాడు మాధవరావు. "మాణిక్యం గొడవలు రెండూ తీరినట్లే."

"ఇంకా నాలుగైదొందలివ్వాలిటగా!"

"ఇప్పటికి నిల్చింది. మెల్లి మెల్లిగా తీర్చలేక పోతామా?"

సీతారత్నం పక్కసర్ది కాసేపు నిద్రపొమ్మంది. ఉత్తరాలు వ్రాసి మంచంమీద పడుకున్నాడు.

"మరి నువ్వో?"

"నే యిల్లా వేసుకుంటాలెండి."

"వొట్టి కిందా— నేను కిందే వేసుగుంటా, చల్లగా వుంటుంది" అని తువ్వాలుతో గచ్చు దులిపి, దిండు లాగి ఆమె తలకింద పెట్టాడు. తాములపాకులకి ఎర్రబడిన పెదవుల వెనక పళ్లవరస తళుక్కుమంది. జుట్టు రేగి నుదుటిమీది గీతమీదికి జారింది. ఆమె కళ్ళల్లోకి చూశాడు.

"కళ్లకింది గీతలు చూసుకున్నావా?"

"మీవి చూసుకున్నారా?"

"ఏం? మనస్సే అద్దం—" అని తల చేతిమీద ఆనించి వొరగిల్లాడు.

బైట పోస్ట్‌జవాన్ పిలుపు వినిపించింది. మరో నాలుగైదు క్షణాలలో 'అయ్యో' అన్న రాజమ్మ కేక బిగ్గరగా వినిపించింది. ఇద్దరూ చివాలున లేచి హాల్లోకి వెళ్ళారు.

రాజమ్మ నుదుటిమీద రెండు చేతులూ నొక్కుకుంటూ, గుమ్మంమీద వాలిపోయింది. వేళ్ళ మధ్య నుండి, చెవిమీదుగా రక్తం బొటబొట కారుతోంది. మంచం హాల్లోకి లాగి, దానిమీద ఆమెను కూర్చో బెట్టారు. తడిగుడ్డ కట్టారు. అరంగుళం పొడుగు గాయం పడింది నుదుటిమీద. మాధవరావు సైకిల్ మీద వెళ్లి డాక్టర్ని తీసుకొచ్చాడు. ఆయన ఆయింట్‌మెంట్ రాసి బాండేజ్ వేశాడు. రక్తం మరకల బట్టలు మార్చి, కొత్త బట్టలు ధరించి, వరండా గదిలోకి మంచం పట్టించి, రాజమ్మ దిండ్లని వెనకాల వేసుకుని, గోడని జార్లపడి కూర్చుంది.

టి తెచ్చింది సీతారత్నం.

"పెద్ద దెబ్బే. ఇదంతా చిట్టెమ్మ పనే." అన్నది.

"అసలేం జరిగింది?" అంటూ మాధవరావు గదిలో కొచ్చాడు.

"నాకు సరిగా జ్ఞాపకం లేదు. పోస్ట్‌వాడి కేక విని వీధిలో కొద్దామని హాల్లో గదిముందు కొచ్చాను. తలుపుమీద చెయ్యి పడిందేమో. తలుపుమీద వున్న గొళ్ళానికున్న తాళంకప్ప, చెవీ, నుదుటిమీద పడ్డాయి." అంది రాజమ్మ. సీతారత్నం ఆమె తల దువ్వి జడ వేస్తోంది.

"ఆమధ్య మనం కొన్న పెద్దతాళంకప్ప, అక్కడ పెట్టుకుంటారా ఎవరేనా?" అన్నాడు మాధవరావు.

"అది చిట్టెమ్మ పనే" అంది సీతారత్నం.

"దాన్నేం ప్రయోజనం. ఆ తలుపుమీద చెయ్యేస్తానని కలగందా?"

"తాళం నొక్కకుండా గొళ్ళానికి బిగించడం తెలివితక్కువ కాదూ?" అన్నాడు మాధవరావు. పాఠాలకుర్రాళ్లు హాల్లో కొచ్చారు. అతను బైట కొచ్చేశాడు.

మర్నాడు సాయంత్రం నాలుగైంది. మాధవరావు హోల్డాల్ సర్దడం పూర్తిచేసి, వరండాగదిలో కొచ్చాడు. రాజమ్మ కుర్చీమీద అద్దం పెట్టి, చూసుకుంటోంది.

"ఇప్పుడెట్లావుంది — నొప్పి తగ్గిందా?"

"ఇంక యీమచ్చ పోదుగా."

అద్దంతీసి కూర్చోమంది. అతను కుర్చీయివతలకి లాగడంలో మోచెయ్యి తలుపుకి తగిలి, మూసుకుంది. గోడకాన్చిన దిండ్లమీద వొరిగింది రాజమ్మ. తల దువ్వుకోలేదు. పాపిడి కదిలిపోయింది. ఊడినజుట్టును పైకిలాగి బిగించి ముడేసింది. మెడలో నగలులేవు. చెవులకి దుద్దులు లేవు. చేతులలో గాజులు లేవు. మొహాన బొట్టు చెరిగింది — ఎర్రగా పాపిడికేసి. మంచంమీద పూలరేకులు నలిగి వాడి పడున్నాయి. ముందుకి వొరిగి నుదిటిమీద చెయ్యి ఆనించాడు మాధవరావు

"హిస్టీరియా అంటే ఏమిటండి?"

"స్త్రీలకు మామూలుగా వుండేవ్యాధి — అన్నీ సక్రమంగా జరగక మానసికంగా కలతగాని ఆందోళనగానివుంటే, — యివన్నీ కలిసి కలుగజేసే అస్వస్థత హిస్టీరియా. ఫలానా అని తెలీనప్పుడు డాక్టర్లు యీ పేరు చెపుతూంటారు."

"నాకదేట —"

"నాకట్లా కనిపించడం లేదు."

"మీకేం తెలుసు. మీరు డాక్టర్ కారుగా."

దెబ్బ తగిలినచోట, వేలుకి కరుకుగా తగిలింది. చుట్టూ చర్మం నలిగింది — కొలనులో నిశ్చలంగావున్న నీటిని కామంతో కదిలిన చేప కదిపినట్లు. అద్దంలో పగులు, — ఆకాశంలో మెరుపు, మంచుప్రదేశంలో భూకంపం. వేలు వెనక్కి మళ్ళింది. కళ్లకింద కాకిపాదాలమాదిరి చిన్నిముడతలు, శ్వాసలో, గులాబి కాలినట్లు చేపలు విడినట్లు అఖాతంలోంచి ప్రజ్వరిల్లినట్లు వాసన ఆవరించి అప్రయత్నంగా అతన్ని వెనక్కినెట్టాయి.

"ఎట్లాగో వున్నానుకానూ — తలంటుపోసుకుందామని అన్నీ సిద్ధంచేసి వెళ్లబోతున్నా మీరొచ్చారు."

"మరోవారంలో అన్నీ తగ్గుతాయి బాగుంటావు."

"ఇప్పుడు బాగలేనా?"

ఆమె రెండుచేతులు అతని మెడచుట్టూ వేసింది.

"స్నానానికెళ్లనా?"

"నేను వూరెడుతున్నా. అమ్మకి వొంట్లో బాగాలేదుట. నిన్న ఉత్తరం అచ్చే. మళ్ళా రెపొచ్చేస్తాను. ఏం?"

"డబ్బు కావాలా? మనియార్డరొచ్చిందిగా."

"వొద్దు, అడగడానికి వొచ్చాననుకున్నావా?"

"అల్లా గనుకుంటానని ఎందుకనుకున్నారు?"

"ఇదివరకన్నదే..."

"అబద్ధం అంటారా?"

"నిజం రోజు రోజుకీ మారదుగా"

రాజమ్మ లేచింది. బుజంమీద చేతిని తొలిగించింది — 'అబ్బ, చెమట' అంటూ.

తలుపులు తీసింది.

"వెళ్లనా?"

"అమ్మగార్ని అడిగానని చెప్పండి."

మాధవరావు నవ్వుతూ బైటకొచ్చాడు. ముందుకుర్రాడు హోల్డాల్‌తో నడుస్తున్నాడు. బైటికెళ్లి రాజమ్మ గదికేసి చూశాడు మాధవరావు. లోపలంతా

నల్లగా కనబడింది. ఊచల మధ్య రాజమ్మ నుదురు— దానిమీద గీత. అది జైల్లో దృశ్యం; తను స్వేచ్ఛా జీవి.

7

తుది ఘట్టం — రెండు రోజులు తర్వాత

మాధవరావు యింటికొచ్చేటప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడైంది. వీధిలో రాజమ్మ గదికేసి చూశాడు. కిటికీ మూసివుంది. హాల్లోకి రాగానే సీతారత్నం వో కవరిచ్చింది. గబగబ గదిలోకెళ్లాడు.

"రాజమ్మేదీ?"

"వెళ్లిపోయింది"

"అదేమిటి? ఎప్పుడు—?"

"రాత్రి"

...ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

"వాళ్లీ కృష్ణమూర్తినీ, చిట్టెమ్మని సాయం వుంచి హరికథ విందామని వెళ్లా. ఇంటికొచ్చేటప్పటికి పద్దైంది. కృష్ణమూర్తి వొక్కడూ వున్నాడు. చిట్టెమ్మ బండి తెచ్చిందిట. కూడా స్టేషన్ కెళ్లిందిట. అన్నం పెట్టుకుని తిని వెళ్లిం..."

"నీతో ఏమీ చెప్పలేదు?" అంటూ కవరు చూశాడు. చిరునామా టైపు కొబడివుంది. చించాడు. అందులోనుంచి రెండు కాగితాలు పడ్డాయి; వొకటి ఇంగ్లీషులో టైపు కొబడిన వుత్తరం. రెండోది తెలుగులో—

ఇంగ్లీషుది మొదట చూశాడు. రాజమ్మకి జబ్బు చేసినప్పుడు తాము దగ్గరుంచుకుని ఎంతో ఆదరణగా కనుక్కుని చికిత్స చేసి నయం చేసి పంపినదంపతులకు కృతజ్ఞత. కులభేదాలు గణించక యిట్లా సమానత్వం అందరూ కనబరిస్తే సంఘం పురోగమించగలదన్న ఆశ, పట్నంవొస్తే వారి అతిథులుగా వుండాలని ఆహ్వానం—దాని సారాంశం—అసురు సంతకం.

"...మాణిక్యం మాఅమ్మ. నన్ను మావదగ్గర అట్టేవుంచి చదువు చెప్పించింది. అరసయ్య బావేగా. చేసుకుంటానని మావ సరదా పడేవాడు. ఇంకెవరైనా మనస్సులో వున్నారా అని వోసారి మీరడిగారు జ్ఞాపకం వుందా. చెప్పానుగాను. నా విషయం తెలవక ముందే వెళ్లడం మంచిదనిపించింది. సీతగారికి మీరంటే వున్న అపేక్ష, మీకు ఆమె అంటే వున్న గౌరవం, కళ్లారా చూశాను. నా విషయం మీకు తెలియదని నాకు తెలిసినప్పటినుంచీ, నాకు వొచ్చెయ్యాలని వుండేది. తాళం దెబ్బ—తాళంచెవితో తలుపు తీసినట్లు—నేను రావడానికి కారణం. ఇంతకీ నా మొహాన అట్లా రాసిపెట్టివుంది..."

మాధవరావు కిటికీ తలుపులు తెరిచాడు.

"బాగ్ మరిచిపోయింది."

"ఖాళీ బాగ్గే లెండి" అన్నది సీతారత్నం, టీకప్పు చేతికిచ్చి.